

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії, археології, інформаційної
та архівної справи

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва курсу	ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
Рівень вищої освіти, галузь знань, спеціальність, освітня програма	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Галузь знань: 03 «Гуманітарні науки» Спеціальність: 032 «Історія та археологія» Освітньо-професійна програма: «Історія та археологія»
Викладач	БОНДАРЕНКО Олександр Володимирович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи
Контактний телефон	+38(066) 649-24-51
E-mail:	o.v.bondarenko.un@gmail.com
Обсяг та ознаки дисципліни	Обов'язкова дисципліна циклу професійної підготовки. Змістових модулів – 4. Форма контролю: залік, іспит. Загальна кількість кредитів – 7; годин – 210; зокрема: лекції – 32 години; практичні заняття – 64 години; самостійна робота – 114 годин. Формат: очний (offline / face to face) / дистанційний (online). Мова викладання: українська. Рік викладання – 2024/2025
Консультації	Консультації проводяться відповідно до графіка, розміщеному в інформаційному ресурсі moodle.kntu.kr.ua; у режимі відео конференцій Zoom, через електронну пошту, Viber, за домовленістю
Пререквізити	Потребує базових знань з археології та давньої історії України

1. Мета і завдання дисципліни

Мета викладання дисципліни – формування стійкої системи знань про зародження та закономірності розвитку людського суспільства на території українських етнічних земель упродовж V – XV ст., набуття здобувачами практичних навичок системного розгляду історичних перетворень, політичних, соціально-економічних, культурних та релігійних процесів, що відбувались за часів середньовічної доби, їхню об'єктивну обумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності; вироблення умінь добирати та орієнтуватися в історичній інформації та застосовувати знання з даного предмету.

Завдання:

- ознайомити здобувачів із політичною, соціально-економічною, культурною, релігійною історією України від V до XV ст.;
- сформувати розуміння цивілізаційної значущості давнього і середньовічного періодів в історії України;
- сформувати у здобувачів здатність здійснювати історичний аналіз, реконструкцію історичних подій, явищ, процесів, історичне прогнозування та інтерпретацію історичних фактів;
- сприяти формуванню науково-теоретичного мислення здобувачів;
- вироблення навичок добирати та орієнтуватися в історичній інформації;
- сприяти формуванню у майбутніх фахівців почуття патріотизму, національної гідності, об'єктивності в оцінці подій і фактів історії України.

2. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен набути таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності:

СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності.

СК 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшуковувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК. 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

Програмні результати навчання:

ПРН 01. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 02. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 03. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 05. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 06. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.

ПРН 07. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

Соціальні навички (soft-skills):

Здатність здійснювати професійну комунікацію, ефективно пояснювати і презентувати матеріал.

Здатність бути критичним та самокритичним. Здатність критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи розв'язання проблеми.

Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї (креативність).

Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.

3. Політика курсу та академічна доброчесність

Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

При організації освітнього процесу в Центральнотукаїнському національному технічному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/The_provisions_of_company_profile.pdf; Положення про організацію вивчення вибіркового навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану ЗВО <http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/vibir.pdf>; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ <http://www.kntu.kr.ua/doc/dobro.pdf>.

4. Програма навчальної дисципліни

Назва теми	Кількість годин		
	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Тема 1. Вступ до курсу «Історія України доби Середньовіччя». Об'єкт, предмет та періодизація. Історія України доби Середньовіччя як складова української історії	2	4	7
Тема 2. Генеза державності у східних слов'ян. Слов'яни	2	4	7

та їхні сусіди у IV – VII ст. Анти і склавини: розселення, особливості племінної організації, матеріальна і духовна культура. Племінний союз антів (IV – VII ст. н. е.) та імперія гунів. Велике переселення народів і слов'яни			
Тема 3. Історичні передумови утворення Києво-Руської держави. Східні слов'яни у VIII – IX ст. Полянське племінне княжіння та його провідна роль у державотворенні східних слов'ян. Київ – центр політичної, економічної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племінних союзів	2	4	7
Тема 4. Виникнення Київської держави – Русі. Проблема походження та співправління Аскольда та Діра. Візантійський напрям зовнішньої політики. Теорії походження Русі: болгарська, хозарська, кельтська та їхня оцінка в історіографії. Норманська та антинорманська теорії походження державності у східних слов'ян. Походження і значення терміна «Русь».	2	4	7
Тема 5. Політична історія та соціально-економічний розвиток Русі (кінець IX – ост. третина X ст.). Початок володарювання династії Рюриковичів: дискусійність проблеми. Основні етапи територіальних змін східнослов'янської поліетнічної держави «Руська земля» у IX – X ст. Формування її політичної структури. Русь за перших Рюриковичів: основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики	2	4	7
Тема 6. Піднесення та розквіт Русі (кінець X – середина XI ст.). Реформаторська діяльність Володимира Великого: адміністративна, військова, правова реформи. Утвердження християнства на Русі та історичне значення його прийняття. Зовнішня політика Володимира Великого. Розбудова держави, посилення внутрішніх зв'язків та єдності земель за княжіння Ярослава Мудрого. «Руська правда» як історичне джерело та пам'ятка. Європейський вектор зовнішньої політики. Розвиток освіти і культури.	2	4	7
Тема 7. Русь у другій половині XI – першій третині XII ст. Політичне життя у Київській державі у 60–70-х рр. XI ст. Відновлення єдності давньоруських земель та піднесення міжнародного авторитету Київської держави. Боротьба з половцями. Оцінка діяльності Володимира Мономаха в історіографії. Збереження політичної єдності руських земель у період князювання Мстислава та основні аспекти його політики	2	4	7
Тема 8. Русь у період роздробленості. Причини роздроблення Київської держави: політичні, економічні, етнічні. Роздробленість як історичне явище і закономірний етап розвитку феодальної держави. Перетворення давньоруської монархії на федерацію князівств. Місце Києва й Київської землі в системі розрізнених князівств у XII–XIII ст.	2	4	8
Тема 9. Утворення Галицько-Волинської держави. Передумови утворення Галицько-Волинської держави. Державотворча діяльність Романа Мстиславича. Сучасні	2	4	7

інтерпретації термінів: «Галицько-Волинське князівство», «Галицько-Волинська держава», «Галицько-Волинська Русь», «Руське королівство»			
Тема 10. Державницька діяльність Данила Романовича. Його внутрішня та зовнішня політика. Боротьба з боярською опозицією. Розширення меж князівства. Боротьба Галицько-Волинської держави з іноземними навалами та внутрішньою опозицією. Руське королівство Данила Романовича. Взаємини із Золотою Ордою та Римською курією, коронація Данила Романовича	2	4	7
Тема 11. «Данилова спадщина»: розподіл і збереження. Занепад Галицько-Волинської держави. Поділ земель Галичини й Волині після смерті Данила Романовича. Королівство руське на початку XIV ст. Занепад Галицько-Волинської держави (1325–1349 рр.)	2	4	7
Тема 12. Державно-політичні й суспільні відносини та соціально-економічний розвиток у Києво-Руській та в Галицько-Волинській державах. Політичний устрій Русі і Галицько-Волинської держави: порівняльна характеристика. Станово-класова структура. Роль боярства в суспільно-політичному житті обох держав. Церква в політичній системі Русі та Галицько-Волинської держави. Внутрішня та зовнішня торгівля. Міста. Розвиток ремесел	2	4	7
Тема 13. Утворення поліетнічної литовсько-українсько-білоруської держави. Великий князь литовський, його статус та владні повноваження. Місцеві органи управління, їх склад та компетенція. Особливості статусу українських земель у складі Великого князівства	2	4	7
Тема 14. Соціально-економічні процеси на українських землях у складі Великого князівства Литовського у другій половині XIV – XV ст. та його особливості. Зміни в соціально-економічному житті. Від стагнації до відродження економічного життя. Розвиток торгівлі, ремесел, промислів	2	4	7
Тема 15. Інкorporація українських земель до складу іноземних державних утворень. Кримське ханство. Захоплення Галичини і Західної Волині Польським королівством. Включення Буковини до складу Молдавського князівства. Закарпаття під владою Угорщини. Кримське ханство: особливості соціально-економічного та політичного розвитку	2	4	7
Тема 16. Підсумкове заняття з історії України доби Середньовіччя. Значення періоду для формування української національної ідентичності. Вплив середньовічних подій на сучасну Україну	2	4	8
Усього	32	64	114

5. Система оцінювання та вимоги

Види контролю: поточний, рубіжний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: третій семестр – залік; четвертий семестр – іспит.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі: у формі заліку – складає 50 балів; у формі іспиту – складає 30 балів.

Семестровий залік проводиться на останньому занятті, до початку заліково-екзаменаційної сесії. Оцінка здобувачам вищої освіти вище 60 балів може виставлятися без виконання ними підсумкової залікової роботи. В такому разі виставлення оцінки підсумкового семестрового контролю не передбачає обов'язкової присутності здобувача вищої освіти на заліку. У разі, якщо сума рейтингових балів менша ніж 60, але виконані умови допуску до семестрового контролю, здобувач вищої освіти виконує на останньому за розкладом занятті залікову контрольну роботу. За бажанням здобувач вищої освіти має право на виконання залікової контрольної роботи з метою підвищення кількості балів, які були набрані ним протягом семестру.

Оцінку підсумкового семестрового контролю у формі іспиту становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового іспиту. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового іспиту робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана здобувачем вищої освіти на іспиті, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»).

Рівень знань здобувачів вищої освіти за національною шкалою відповідає таким критеріям:

«відмінно» – здобувач вищої освіти досконало засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповіді, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

«добре» – здобувач вищої освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, аргументовано викладає його, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

«задовільно» – здобувач вищої освіти, в основному, володіє теоретичними знаннями з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

«незадовільно» – здобувач вищої освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, наукове мислення відсутнє, практичні навички не сформовані.

**Відповідність шкали оцінювання ЄКТС
національній системі оцінювання в Україні та ЦНТУ**

Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка		
		За національною системою (іспит, диференційований залік, курсова робота, проєкт, практика)	За національною системою (залік)	За системою ЦНТУ
А	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	Зараховано	90 – 100
В	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	Зараховано	82 – 89
С	ДОБРЕ – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок			74 – 81
Д	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	Зараховано	64 – 73
Е	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії			60 – 63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перекладати	2 (незадовільно)	Не зараховано	35 – 59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота			1 – 34

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ <https://kntu.kr.ua/file/content/424/polozhennia-pro-orhanizatsiyu-osvitnoho-protsesu-v-tsntu.pdf> (С. 28–35).

6. Рекомендована література

Основна література

1. Александрович В. С., Войтович Л. В. Король Данило Романович. Славетні постаті Середньовіччя. Вип. 3. Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2013. 240 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Voitovych_Leontii/Korol_Danylo_Romanovych/
2. Баран В., Баран Я. Історичні витоки українського народу. Київ: Генеза, 2005. 208 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Baran_Volodymyr/Istorychni_vytoky_ukrainskoho_narodu/
3. Брайчевський М. Ю. Літопис Аскольда. Київ : Український центр духовної культури, 2001. 130 с.
4. Відейко М. Ю. Україна: від Антів до Русі. Київ: Кріон, 2009. 240 с.
5. Войтович Л. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації. *Український історичний журнал*. 2003. № 4. С. 134–139.
https://shron2.chtyvo.org.ua/Voitovych_Leontii/Seredni_viky_v_Ukraini_khronolohiia_problemy_periodyzatsii.pdf
6. Войтович Л. В. Галич у політичному житті Європи XI–XIV століть. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. 478 с.
7. Галицько-Волинський літопис: Дослідження. Текст. Коментар / За ред. Котляра М. Ф. Київ, 2002. 400 с.
https://ia801005.us.archive.org/2/items/gal_vol/gal_vol.pdf
8. Головка О. Держава Романовичів та Золота Орда (40 – 50-ті рр. XIII ст.). *Український історичний журнал*. 2004. № 6. С. 3–16. <http://history.org.ua/JournALL/journal/2004/6/1.pdf>

9. Гордієнко Д. С. «Середньовічна Україна»: тексти, контексти, межі. *IX Міжнародний конгрес українців. Історія. Збірник наукових статей (До 100 річчя Національної академії наук України)*; НАН України; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. К., 2018. С. 132–144.
10. Грушевський М. С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. Київ: Наук. думка, 1991. 560 с.
https://shron2.chtyvo.org.ua/Hrushevskiy/Ocherk_ystoryy_Kyevskoi_zemly_ot_smerty_Yaroslav_a_do_kontsa_XIV_st_ros.pdf?
11. Залізняк Л. Л. Українці: витоки та історичні долі. Київ: Темпора, 2011. 424 с.
12. Ісаєвич Я. Д. Галицько-Волинська держава: короткий нарис історії галицько-волинських земель в кінці XI–XIV ст. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 39 с.
13. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство: 2-ге вид. зі змінами і доповненнями. Київ: Наукова думка, 1984. 176 с.
14. Лебедева Ю. О. Термін «Русь» та його тлумачення вченими державницької школи української історіографії. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 4. С. 90–97.
15. Моця О. П. «Руська» термінологія в Київському та Галицько-Волинському літописних зводах. *Археологія*. 2009. № 1. С. 7–16.
16. Моця О. П. Київська Русь і країни Європи: характерні риси слов'янської державності, рівні міжнародних відносин та напрями контактів. *Український історичний журнал*. 2007. № 1. С. 4–19.
17. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусії. К.: Критика, 2015. 456 с.
https://shron3.chtyvo.org.ua/Plokhii_Serhii/Pokhodzhennia_slovianskykh_natsii_Domoderni_identychnosti_v_Ukraini_Rosii_ta_Bilorusii.pdf?
18. Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія. Т. II. Київ: Обереги, 2003. 1306 с.
19. Ричка В. М. «Київ – Другий Єрусалим»: з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі. Київ: Ін-т історії України, 2005. 243 с.

Додаткова література

1. Україна й українство в етнокультурних процесах: концептуальні узагальнення: колективна монографія. Київ, 2018. 304 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Ukraina_i_ukrainstvo_v_etnokulturnykh_protseakh_kontseptualni_uzahalnennia.pdf?
2. Ричка В. М. Церква Київської Русі: Соціальний та етнокультурний аспект. Київ : Інститут історії України НАН України, 1997. 206 с.
3. Потульніцький В. Схеми періодизації історії України в українській історіографії 19–20 ст.: проблеми теорії та методології. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. К., 2000. Т. 5. Ч. 2. С. 434–461.
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ, 1994. Т. 1. 554 с.
5. Котляр М. Ф. Історія давньоруської державності. Київ: Київський славістичний ун-т, 2002. 234 с.
6. Котляр М. Ф. Духовний світ літописання / НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2011. 338 с.
https://shron3.chtyvo.org.ua/Kotliar_Mykola/Dukhovnyi_svit_litopysannia.pdf?
7. Іщенко О. С. Володимир Мономах в українській історичній пам'яті. *Український історичний журнал*. 2015. № 1. С. 11.
8. Книш Я. Фрагменти невідомого списку Іпатіївського літопису/ Галичина та Волинь у добу Середньовіччя. Львів, 2001. С. 86–105.
9. Головка О. Б. Русь у міжнародному житті Європи IX – X ст. Київ : Ін-т історії України НАН України, 1994. 29 с.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Holovko_Oleksandr/Rus_u_mizhnarodnomu_zhytti_Yevropy_IX-X_st.pdf?

10. Яценко Б. «Слово о полку Ігоревім» як історичне джерело. Київ : Просвіта, 2006. 509 с.
<http://litopys.org.ua/slovoyan/yatzenko1.htm>
11. Ричка В. М. Лицар Духу: Володимир Великий в історії та пам'яті. Київ: Інститут історії України, 2015. 132 с.

Інформаційні ресурси

<http://irbis-nbuv.gov.ua/> – Електронна бібліотека «УКРАЇНІКА».

<http://izbornyk.org.ua/> – Історичні мапи.

<http://chtyvo.org.ua/> – Читиво. Електронна бібліотека.

<http://exlibris.org.ua/> – Українська електронна бібліотека.

<http://lib-gw.univ.kiev.ua/> – бібліотека ім. М. Максимовича КНУ ім. Тараса Шевченка.

<http://litopys.kiev.ua/> – Літописи, історія, культура.

<http://www.cossackdom.com/> – Козацтво XV – XXI ст.

<http://izbornyk.org.ua/> – Ізборник: Історія України IX – VIII ст. Першоджерела та інтерпретації.

<http://www.history.org.ua/> – Інститут історії України НАН України.

<http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека підручників.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол №1 від 29 серпня 2024 року.